
Recenzje i sprawozdania / Reviews and reports

Lucyna Myszka-Strychalska

ORCID: 0000-0003-2973-1379

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Recenzja książki Krzysztofa Wieleckiego pt. *Kultura versus kultura masowa.* *Podmiotowość i quasi-kultura* *w nibyspołeczeństwie,* Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2024, s. 662

Lucyna Myszka-Strychalska, Recenzja książki Krzysztofa Wieleckiego pt. „*Kultura versus kultura masowa. Podmiotowość i quasi-kultura w nibyspołeczeństwie*”, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2024, s. 662. *Kultura – Społeczeństwo – Edukacja* nr 1(27) 2025, Poznań 2025, pp. 317–321, Adam Mickiewicz University Press. ISSN (Online) 2719-2717, ISSN (Print) 2300-0422. <https://doi.org/10.14746/kse.2025.27.1.19>

Na rynku czytelniczym poruszającym problematykę kulturalnych uwikłań człowieka pojawiła się wybitna praca polskiego uczonego Krzysztofa Wieleckiego, naukowca związanego z Uniwersytetem Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Osoby dokonujące namysłu nad zagadnieniem kultury oraz przemianami kultury podyktowanymi współczesnością z pewnością nie powinny pomijać pozycji *Kultura versus kultura masowa. Podmiotowość i quasi-kultura w nibyspołeczeństwie*. Nie brakuje w niej frapujących poznawczo wątków dotyczących człowieczeństwa, powiązań kultury z wartościami moralnymi i sztuką, odniesień do jej wymiaru jednostkowego i zbiorowego, podatności na zmiany związane z rozwojem społecznym i przemianami cywilizacyjnymi. Książka stanowi kontynuację

zainteresowań badawczych jej autora, które podejmował w swoich wcześniejszych publikacjach: *Podmiotowość w dobie kryzysu postindustrializmu. Między indywidualizmem a kolektywizmem* (2003) czy *Kryzys i socjologia* (2012). Najnowsza publikacja jest wynikiem wieloletnich przemyśleń autora i próbą połączenia podejmowanych dotychczas wątków w pracy naukowej w jedną całość. Dokonana synteza osiągnięć badacza stworzyła podwaliny do opracowania przez niego propozycji konceptu kultury i podmiotowości człowieka, który został scharakteryzowany w najnowszej publikacji.

Krzysztof Wielecki stanowi przykład naukowca posiadającego rozległą wiedzę z zakresu nauk społecznych i humanistycznych, takich jak pedagogika, psychologia, socjologia, filozofia i ekonomia, które zgłębiał podczas studiów. Dlatego też uwadze czytelnika nie umyka zaprezentowane przez niego interdyscyplinarne podejście do omawianych zagadnień oraz wysoki stopień refleksyjności. W swoich publikacjach podejmuje problematykę plasującą się w obszarze socjologii cywilizacji, makrosocjologii, współczesnych teorii społecznych i antropologii filozoficznej. Tematycznie lokuje się w nich także pozycja *Kultura versus kultura masowa. Podmiotowość i quasi-kultura w nibyspołeczeństwie*, która została poświęcona zagadnieniom związanym z podmiotowością w relacji do kultury i jej przemian w dobie kryzysu cywilizacyjnego.

Sam autor akcentuje, iż napisana przez niego książka jest pracą socjologiczną, mieszczącą się w obszarze socjologii kultury. Główną oś przyjętej przez niego narracji stanowią dwa wątki problemowe: ontyczny status kultury oraz człowiek jako istota społeczno-psychiczna, które zostały poddane oglądowi z perspektywy realizmu krytycznego. W celu ich zespolenia autor podejmuje próbę zdefiniowania pojęć kultury, kultury masowej i cywilizacji, ze szczególnym zwróceniem uwagi na obecny w nich aspekt podmiotowości indywidualnej i zbiorowej. Wnikliwej refleksji poddaje również kwestię wielkiego kryzysu cywilizacyjnego i jego oddziaływania na świat kultury.

Krzysztof Wielecki w prowadzonym przez siebie wywodzie myślowym wykorzystuje metodę, którą określa mianem „mapowania”, polegającą na analizie teorii mogących okazać się pomocnymi w zrozumieniu wskazanych zagadnień. Przytacza poglądy na temat kultury i stanowiska starannie wybranych myślicieli reprezentujących różne okresy historyczne. W ten sposób prezentuje różnorodne rozstrzygnięcia dotyczące tych samych wątków problemowych, czasami nawet bardzo rozbieżne lub ze sobą sprzeczne. Publikacja bogata jest w cytaty, co pozwala czytelnikowi na samodzielne zapoznanie się z różnymi tekstami źródłowymi wykorzystanymi przez autora w procesie analizy oraz wyciągnięcie własnych wniosków i sformułowanie przemyśleń na ich temat. Poszczególne części

książki dotyczą rozważań plasujących się w obszarze innej dyscypliny i zawierają wprowadzenie, nakreślenie przykładowych poglądów myślicieli, koncepcji, teorii i ujęć poruszających wątki związane z kulturą oraz podsumowanie. Narracja w książce prowadzona jest w pierwszej osobie, natomiast w podsumowaniach znajdujących na końcu rozważań poświęconych analizie koncepcji kultury z perspektywy danej dyscypliny można zapoznać się z ich krytycznym osądem dokonany przez naukowca.

Książka składa się z dwóch części. Pierwsza, zawierająca trzy rozdziały, ukazuje przegląd wybranych stanowisk filozoficznych, psychologicznych i socjologicznych odnoszących się do kultury, poczynając od czasów starożytnych do współczesności. Znajdziemy w nich ustalenia dotyczące ontologii kultury, sposobów jej rozumienia i jej relacji ze światem wartości. Druga część ma cztery rozdziały. Poświęcona jest współczesnym koncepcjom kultury w czasach post-industrialnych i odnosi się do kwestii człowieczeństwa i podmiotowości. W rozdziałach tych została podjęta problematyka rozwarstwienia paradygmatycznego w naukach społecznych oraz ujmowania kultury z perspektywy nurtów kolektywistycznego, indywidualnego i podmiotowego. W jednym z rozdziałów wnikliwie zarysowano problematykę kryzysu cywilizacyjnego i człowieczeństwa. W tej części znajduje się również autorska koncepcja badacza dotycząca kultury i podmiotowości. Książkę wieńczy rozdział ilustrujący kulturę jako źródło cierpień człowieka oraz obszernie zakończenie.

W omawianej publikacji kultura została przedstawiona jako zjawisko społeczne o charakterze wieloaspektowym i zróżnicowanym, przyjmujące różne formy i treści, odpowiadające na ludzkie potrzeby lub też stanowiące źródło ludzkich rozterek i dylematów. Uwypuklono jej właściwości regulacyjne, których można dopatrzyć się między innymi w słowach traktujących o tym, że „kultura dostarcza takie punkty pewne i bezpieczne wobec niepewności i zagrożeń, [...] wspiera ludzi w poszukiwaniu przez nich koniecznego im poczucia sensu świata i własnej egzystencji” (s. 69). Krzysztof Wielecki podejmuje również próbę dookreślenia roli zjawisk psychologicznych dla procesu tworzenia oraz odbioru kultury, dokonując charakterystyki różnorodnych teorii i koncepcji psychologicznych, wśród których można wymienić introspekcjonizm, behawioryzm, psychoanalizę, podejście humanistyczne, egzystencjalne i poznawcze. Zgodnie z ich założeniami kultura może być postrzegana zarówno jako: sfera uruchamiająca procesy uczenia się; wartość motywująca do odkrywania ideału człowieczeństwa; część kontekstu egzystencji ludzkiej; aspekt oddziałujący na tożsamość jednostki; przestrzeń umożliwiającą ekspresję artystyczną i emocjonalne oczyszczenie, jak i źródło cierpień, ograniczeń i opresji. Z kolei zarysowana najobszerniej przez autora książki perspektywa

socjologiczna dotyczy ujawniania się kultury w życiu społecznym. Badacz zwraca uwagę na wybrane ujęcia teoretyczne poczynawszy od XVII wieku do czasów współczesnych. Na ich podstawie wyciąga wnioski, które stanowią podwaliny dla jego własnej koncepcji podmiotowości w kulturze, opartej przede wszystkim na uznaniu ludzkiej sprawczości.

Autor podejmuje próbę dookreślenia ontycznego, epistemicznego, etycznego oraz estetycznego wymiaru kultury. Wyjaśnia różnice pomiędzy systemem społeczno-kulturowym a kulturowym oraz kulturą artystyczną, a także wyjaśnia pojęcia antykultury. Dostrzega powiązania pomiędzy kulturą a innymi sferami życia człowieka. Podkreśla między innymi, że jednostka selektywnie odbiera kulturę poprzez doświadczenia, które zostają poddane procesom intelektualnym i afektywnym prowadzącym do powstania jej systemu wartości. Nakreśla relacje kultury z poszczególnymi częściami systemu społecznego, cyberprzestrzenią i postępem technologicznym, osobowością człowieka, sztuką, współczesnością i kulturą masową. Podejmuje również interesujący poznawczo wątek dotyczący znaczenia kultury na przestrzeni wieków oraz przemian związanych z jej postrzeganiem przez reprezentantów kolejnych pokoleń.

Badacz charakteryzuje proces strukturyzacji cywilizacyjnej oraz kryzys cywilizacyjny, które łączy z odkryciami naukowymi i technicznymi wywołującymi przeobrażenia technologiczne przyczyniające się do transformacji we wszystkich sferach życia jednostki. Zwraca uwagę na to, że globalny charakter tych zmian, oddziałujących także na ład społeczny i co za tym idzie – dynamiczne rozprzestrzenianie się kultury masowej, naraża człowieka na przyjmowanie nieautentycznych osobowości, dezintegrację tożsamości, zaburzenie integralności psychicznej i moralnej człowieka oraz trudności z wypełnianiem różnych ról społecznych, odbierając mu w ten sposób pewnego rodzaju kulturowe oparcie. Sytuacja ta okazuje się niekorzystna dla jednostki ze względu na rosnące ryzyko zakłócenia jej dobrostanu psychofizycznego, dylematy mentalne lub chroniczne poczucie osamotnienia. Staje się ona zagubiona w rzeczywistości pozornej wolności, gęszczu indywidualnych decyzji i autonomicznych wyborów, do dokonywania których zostaje niejako zobligowana. Źródła nieszczęść współczesnego człowieka poza globalizacją, komputeryzacją, miniaturyzacją i automatyzacją dopatruje się autor także w procesach sekularyzacji i dynamicznym rozprzestrzenianiu się kultury masowej. Tym samym zachęca do refleksji nad kondycją obecnego świata i kruchością oferowanych przez niego punktów odniesienia dla jednostki w poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie: „kim jestem?”.

Książka Krzysztofa Wieleckiego stanowi cenną pozycję w polskiej literaturze naukowej z obszaru socjologii kultury ostatnich lat. Integruje studia naukowe do-

tyczące kultury z zakresu filozofii, psychologii i socjologii uzupełnione o krytyczny osąd autora, co czyni ją pracą wielowątkową i interdyscyplinarną. Wiedza autora na temat procesów społecznych mających znaczenie dla kształtowania się kultury jest imponująca i dzięki niej może on zostać uznany za jednego z czołowych ekspertów w tej dziedzinie. Za kluczową koncepcję istotną dla procesu zrozumienia kultury i jej krytycznego osądu uznał on stanowisko prezentowane przez brytyjską uczoną Margaret S. Archer, do której myśli odwołuje się bardzo często.

Na uwagę zasługuje lekkość pióra autora, który w bardzo rzeczowy sposób pisze o sprawach trudnych do jednoznacznej identyfikacji, co może zachęcić do sięgania po publikację nie tylko przez osoby, które naukowo interesują się tematem kultury, lecz także wszystkich pragnących zrozumieć istotę człowieczeństwa i specyfikę współczesnego świata. Na jej kartach można odnaleźć trafnie zadane pytania, które zachęcają czytelnika do podjęcia namysłu nad istotą kultury, jej znaczenia jednostkowego i społecznego oraz jednocześnie wskazują na docieklivość poznawczą autora. Zwracają one uwagę odbiorcy na kwestie z pozoru nieistotne, które okazują się być kluczowe dla zrozumienia podjętej problematyki.

Książka pt. *Kultura versus kultura masowa. Podmiotowość i quasi-kultura w nibyspołeczeństwie* stanowi egzemplifikację dotychczasowych osiągnięć autora w zakresie kształtowania koncepcji podmiotowości i kultury masowej. Publikacja jest bardzo obszerna, liczy bowiem ponad 600 stron. Stanowi przykład wnikliwego przeglądu prac filozofów, psychologów i socjologów podejmujących rozważania na temat kultury, co sprawia, iż może ona zyskać uznanie u osób poszukujących kompendium uporządkowanej i zarazem wielowątkowej wiedzy w tym zakresie. Należy ją uznać za ważny głos w dyskusji nad kwestią podmiotowości jednostki i jej relacji do kultury, w tym także tej współczesnej, co czyni ją pozycją aktualną dla wszystkich osób podejmujących namysł nad kondycją człowieka partycypującego w obecnej rzeczywistości. Dzięki swojemu interdyscyplinarnemu charakterowi może stanowić doskonałą propozycję lektury dla kulturoznawców, socjologów, antropologów, pedagogów, psychologów czy artystów. Atrakcyjność tematyki podejmowanej przez Krzysztofa Wieleckiego zachęca do dyskusji nad znaczeniem kultury dla rozwoju każdej jednostki oraz możliwości oddziaływania jednostki na kulturę, uczestnictwo w niej, jej tworzenie tudzież zakres decyzyjności w sprawie tego, w jakim stopniu człowiek się z nią utożsamia lub w nią angażuje.

